

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 334.02

Мінакова О.О., здобувач відділу
макроекономіки та державного управління
*Причорноморський науково-дослідний інститут
економіки та інновацій, м. Одеса*

РОЛЬ ПЛАНУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мінакова О.О. Роль планування в контексті сталого розвитку. У статті обґрунтовано, що сучасне планування не може успішно виконати свої основні завдання, не приймаючи міждисциплінарний підхід, що вимагає постійного розширювання знань про роль, завдання і методи планування. У цьому контексті стаття аналізує планування збалансованого розвитку та окреслює його роль, проблеми, завдання та перспективи. В статті продемонстровано спрощену модель процесу планування та доведено, що вона може бути внеском у досягнення екологічної стійкості, зауважуючи, що для цього необхідно не тільки міждисциплінарне співробітництво, а й активна соціальна участь. Також виявлено, що без правильного розуміння та повного впровадження міждисциплінарного підходу важко позитивно дивитись на майбутнє планування сталого розвитку.

Ключові слова: еволюція, екологічний баланс, міждисциплінарний підхід, процес планування, роль планування, сталий розвиток.

Мінакова А.А. Роль планирования в контексте устойчивого развития. В статье обосновано, что современное планирование не сможет успешно выполнять свои основные задания, без применения междисциплинарного подхода, требующего постоянного расширения знаний о роли, задачах и методах планирования. В этом контексте статья анализирует планирование устойчивого развития и определяет его роль, проблемы, задачи и перспективы. В статье продемонстрирована упрощенная модель процесса планирования и доказано, что она может быть вкладом в достижение экологической устойчивости, для этого необходимо не только междисциплинарное сотрудничество, но и активное социальное участие. Также выявлено, что без правильного понимания и полного внедрения междисциплинарного подхода трудно положительно смотреть на будущее планирование устойчивого развития.

Ключевые слова: междисциплинарный подход, процесс планирования, роль планирования, устойчивое развитие, эволюция, экологический баланс.

Minakova O.O. The role of planning in the context of sustainable development. The article substantiates that modern planning can not successfully accomplish its main objectives without adopting a multidisciplinary approach, which requires constant expansion of knowledge about the role, tasks and methods of planning. The evolution of planning and its character are also outlined. In this context, the article analyzes the planning of balanced development and outlines its role, problems, challenges and perspectives. The article demonstrates a simplified model of the planning process and proves that it can contribute to the achievement of environmental sustainability, noting that this requires not only interdisciplinary cooperation, but also active social participation. It was also discovered that without proper understanding and full implementation of the interdisciplinary approach it is difficult to look positively at the future of sustainable development planning.

Key words: planning process, sustainable development, evolution, ecological balance interdisciplinary approach, role of planning.

Постановка проблеми. Є багато термінів, які визначили те, що нам відомо як «планування». Просторове планування міст та регіонів, а також міське планування, планування використання місцевості або планування розвитку широко використовується

в провідних країнах світу. Термін «планування населених пунктів» було обрано ООН за найкращий термін, який пояснює значення цієї дефініції, але нам відомо, що це поняття є значно ширшим, міжгалузевим, міждисциплінарним. Деякі теоретики наре-

шті (Faludi 1987, Еванс, 1997) розглянули термін екологічного планування. Сучасна практика макро-економічного планування використовує такі основні підходи: директивне планування та індикативне планування. Подальший розвиток планування, як основного інструменту визначення пріоритетних напрямків державного регулювання при складанні пошукових прогнозів в програмах розвитку регіонів, галузей та економіки країни повинен базуватись на дослідженні теорії, методології планування, його ролі в сталому розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ми не можемо заперечувати динамічний розвиток планування, який відбувся в минулому столітті, а саме серед вчених які займались плануванням слід виділити таких вчених: Сментина Н.В. [1], Кшиштоф Лонтка [2], Щесняк К. Е. [3], Осипов В. М. [4], Лоранж П. [5], Кінг У. [6], Вігода А., Боврон Б., Мамонова В. [7] та ін.

Але також слід визнати і критику в напрямку того, що більшість планів і різних досліджень та пов'язаних з ними публікацій (статей, книг) насправді були незначним внеском у вирішенні справжніх екологічних, економічних та соціальних проблем, як сучасності, так і майбутнього, тому даний аспект досліджень потребує подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є спроба синтезувати ключові проблеми планування, окремо зупинившись на найбільш сучасних із них, в напрямку сталого розвитку, першою з яких є криза навколишнього середовища та її коріння.

Виклад основного матеріалу. З моменту народження основним предметом планування був розвиток житлових комплексів та систем а також врегулювання його впливу на навколишнє природне середовище та економічну ситуацію, і, таким чином, якість життя людських спільнот. Спочатку це виникало в архітектурі, але його відповідальність за це було визнано досить швидко як координація розвитку в просторі та часі. Як наслідок, хоча і з значною затримкою з цим пов'язані інші дисципліни, що стосуються конкретних аспектів розвитку.

В даний час було б важко уявити, що планування може досягти своєї мети, вирішити основні завдання без активної участі в таких галузях, як економіка, екологія, менеджмент, соціологія чи багато інших, тобто без повного прийняття і втілення в житті міждисциплінарного підходу. Це означало необхідність планування стикатися з величезною сферою знань і досвіду при придбанні здатності не тільки сприймати, але й витягти фрагменти з цієї області важливо для вирішення конкретної проблеми планування, а потім для їх об'єднання в логічне і цілеспрямоване ціле. Тому можна припустити, що сама діяльність планування виявляється в його узагальнюючому характері, оскільки він відповідає за таку координацію процесів розвитку, що враховує широкий спектр

дуже часто різних точок зору, безлічі наукових і професійних дисциплін, а також правильно інтегрує їх у рішення з планування.

Однак в той час, поряд з еволюцією не тільки планування, але і всієї науки деякі з її напрямків почали розширювати сферу своїх досліджень, при цьому, як відомо, часто виникає внутрішня поляризованість, що веде до появи нових наукових дисциплін.

Втім, варто відзначити, що більше виникають нові галузі дослідження, тим більша потреба в узагальненні та інтеграції.

Тенденція спеціалізації у конкретних галузях також відбулася при плануванні, хоча його сутність вимагає насамперед аналізу та вирішення проблем в широкому, а не вузькому діапазоні.

Як наслідок, можна запропонувати тезу про раціональний підхід до еволюції планування, що означає наголос на розвитку здатності узагальнювати, залишаючи вузькі спеціалізації у руках вчених та практиків та спрямовуючи увагу спеціалістів з планування на:

- формулювання питань для цих дисциплін, що дозволяють отримати авторитетне пояснення конкретних проблем, важливих для планування рішень, отже, для активного розвитку міждисциплінарного співробітництва; і паралельно на розширення власних знань про хід та наслідки процесів розвитку в світлі досвіду та результатів досліджень спеціалізованих дисциплін, пов'язаних з плануванням.

Це означає, що здатність формулювати питання має вирішальне значення. Правильне питання є більш важливим, ніж правильна відповідь, оскільки якщо відповідь незадовільна, ви завжди можете розраховувати на те, що хтось ще представить краще, тоді як хорошої відповіді на неправильно поставлене питання просто не існує.

Не менш важливою є здатність слухати (і не тільки чути) питання, що ставляться іншими, особливо якщо це поєднується з готовністю, можливо, виправляти власні погляди чи рішення. Освоєння мистецтва формулювання та прослуховування питань, здається, є одним з необхідних умов для успіху еволюції сучасного планування, оскільки це дає змогу придбання необхідних і всебічних знань по проблемам всіма планувальниками в напрямку сталого розвитку. Тому їх основним вмінням повинно бути вміння інтеграції та синтезу досліджень або професійного досвіду. Втім навіть цього недостатньо, тому що постулат міждисциплінарної накладе на співпрацівників з інших дисциплін необхідність спілкування та узгодження загальних питань, що сприяє протистоянню в термінології, концептуальному апарату і, як наслідок, конструктивній співпраці.

Це призводить до наступного логічного висновку про те, що основний критерій успіху міждисциплінарного планування та підвищення його якості та ефективності – це постійно розширювати

дисципліни знань про його роль, методи, завдання, обов'язки та досвід. Це можна вважати необхідним кроком для подальшої його еволюції. Беручи до уваги вищезгадані міркування, можна стверджувати, що міждисциплінарність стала передумовою для розвитку та еволюції планування.

Спочатку короткий огляд відомих фактів. Основні загрози виникли давно, бо наша цивілізація, яка різко з'явилася в середині минулого століття, виникла в результаті двох глобальних і тісно пов'язаних груп проблем. А саме:

- зростаюча бідність населення у глобальному масштабі, пов'язана з безробіттям, голодом, погіршенням здоров'я, посиленням злочинності;

- поступова деградація природного середовища.

Вирішення проблем першої групи зробило необхідним прискорення економічного розвитку, тобто перш за все зростання виробництва, реструктурування економіки та збільшення ВВП, а інший – це вимагало зусиль, спрямованих на відміну процесів руйнування природи та її ресурсів. Отже, в середині минулого століття виникла зростаючий базовий конфлікт між потребами розвитку та охороною природи. Його коріння полягало в тому, що розвиток і зростання обумовлюють промислове виробництво та національний дохід став головним інструментом боротьби з наростаючою пауперизацією населення, щоб поліпшити якість життя. Проте це в значній мірі чинило вплив на експлуатацію природних ресурсів, людство стало перед загрозою серйозної деградації або повного знищення. Визнання результуючої ситуації як глобальної екологічної кризи було повністю виправдано. Відповідно до визначення Міжнародного союзу охорони природи, розвиток має бути органічним, що є особливістю нашої цивілізації та основою прогресу, що виражено, перш за все, поліпшенням добробуту суспільства. Це слід враховувати при плануванні.

Розглядаючи еволюцію планування, слід визнати, що сама поява його пов'язана з утворенням перших міст, але причини його стали відомі значно пізніше – формальне виконання завдання державної влади. Це сталося в Англії, у формі прийняття Закону містобудування в 1909 році. Історична бібліографія цього важливого планового періоду велика і загальновідома. З цієї причини тут не потрібно детально обговорити це питання і просто зупинимось на короткому синтезі досягнень його більш важливих творців.

Таким чином, у теорії планування з другої половини XIX століття особливо значний внесок був зроблений шотландським натуралістом і соціологом П. Геддесом. Він вважав, що місто визначає розвиток трьох основних факторів: місце, робота та населення, і, отже, слід розглядати планування в трьох окремих галузях науки, включаючи географію, економіку та соціологію. Він, безперечно, був піонером міждисциплінарного планування. Вся галерея видатних творців, у свою чергу, взяла на майбутнє

бачення міського розвитку, втім їх пошуки найчастіше представлені у вигляді малювальних моделей. Вони насамперед хотіли знайти способи сторнування процесів надмірної, хаотичної та соціально шкідливої концентрації і щільності міського розвитку. Найвідоміший представник деконцентрації був Говард зі своєю знаменитою концепцією містасаду, нарешті, були певні реалії, коли на перший план виходить знаменита та радикальна перебудова Парижу барона Хассманна і досягнення іспанського архітектора Серда, на основі концепції макета шахової дошки. Його розширення Барселони стало моделлю для інших іспанських міст.

У 1960-х та 1970-х роках з'явився ряд нових форм планування. Деякі з них отримали значну популярність, і їх вплив на її еволюцію видно і сьогодні та інші зникли як метеорити. Серед них слід згадати:

- тактичне планування, націлювання та переконання без нав'язування рішення;

- планування аргументом (адвокатське планування), розглядаючи цей план як інструмент контролю розвитку для досягнення своїх цілей і наполягаючи на тому, що вона повинна працювати насамперед шляхом переговорів та діалогу і аргументація;

- структурне планування, просування стратегічних планів, як правило, містять альтернативи та визнають необхідність участі громадськості, (Консультативна група з питань планування);

- планування адаптацією (адаптивне планування), наполягаючи на короткострокових планах, в результаті обміну думками з інвесторами в контексті ситуації на ринку;

- планування дій, сприяння інтеграції планування, процесів прийняття рішень, участь у суспільстві та реалізації, здійснювані під час операцій, розвиток;

- системне планування, в якому прогнозування повністю замінюється плануванням шляхом комп'ютерного моделювання, яке стає інструментом управління процесами розвитку.

У наступні десятиліття XX століття теоретичні міркування в галузі створення нових форм планування, орієнтованих на цілі та засоби їх досягнення, полягали в тому, чи планування має намагатися зберегти статус-кво, або прагнути до змін. Тому замість того, щоб бути фактором, який генерує системні зміни політичні чи економічні, воно не повинно перш за все пристосуватися до них. На це питання було дано різні відповіді, які часто призводять до законодавчих змін, і як наслідок, в значній мірі шляхи застосування планування на практиці в окремих країнах суттєво відрізняються.

На наш погляд найбільш узагальнено процес планування можна представити наступним чином (рис. 1).

У загальній концепції процесу планування виділено три основні етапи вирішення проблем, тобто

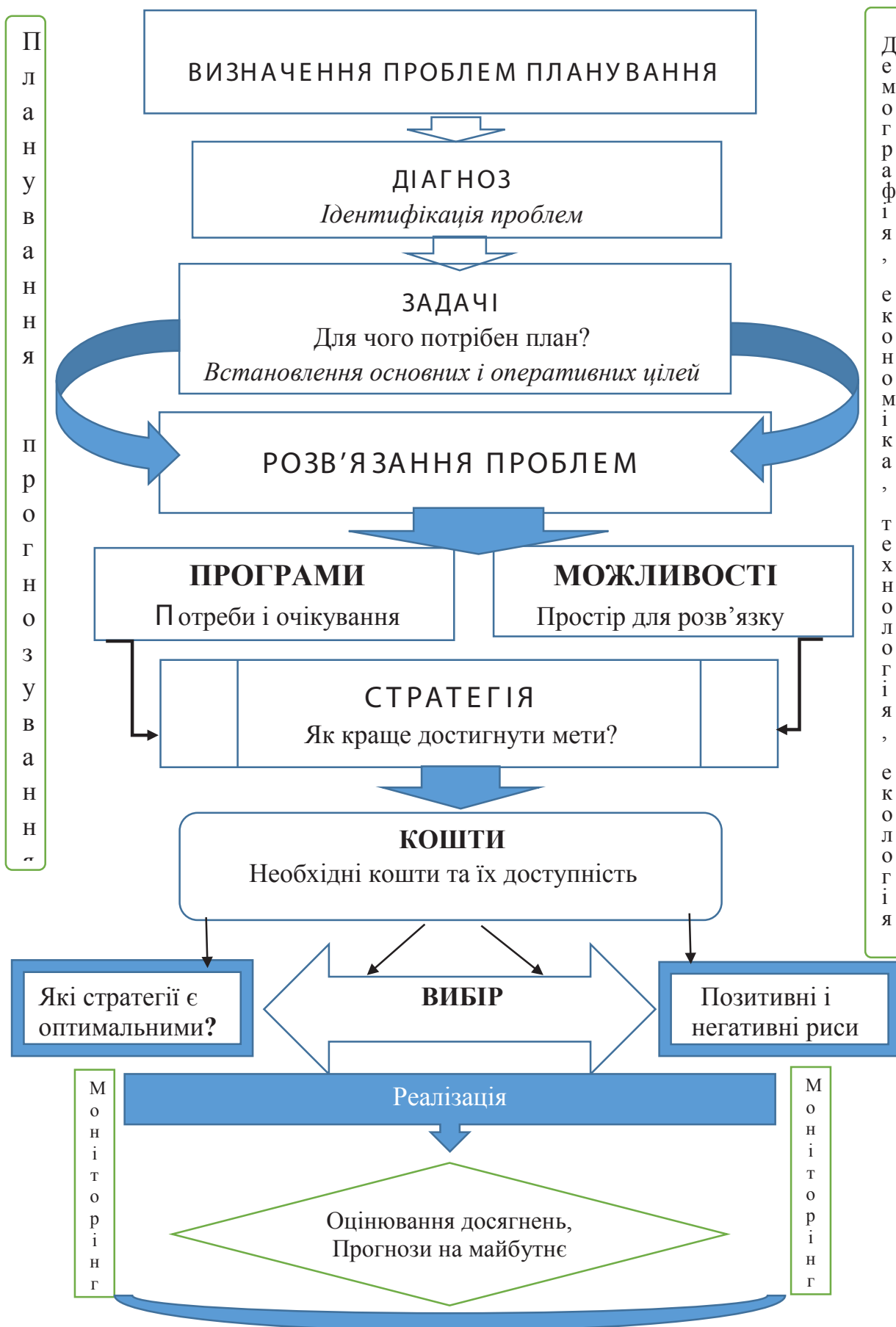

Рис. 1. Модель процесу планування

постановка завдань, оптимізація та реалізація, які згодом були розділені для компонентів, і в них формуються питання, на які потрібно відповісти і очікувані результати. Важливою частиною процесу є оцінка отриманих результатів, перехідних і остаточних, яка повинна охоплювати всі рекомендовані варіанти (стратегії) і вказувати на оптимальний. Критерії оцінки, звичайно, повинні бути загальними та оперативними, визначатися на початку процесу, а масштаб реальності виявляється (доцільність) кожного варіанту.

Оцінюючи поточну ситуацію у професійному плануванні можна говорити про його певну консолідацію у трьох формах: мінімалістський (мінімалістичний), інструментальний та розширений (додатковий), оцінюючи їхній імовірний внесок у досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя.

Мінімалістичне планування. Його основна мета полягає в тому, щоб тримати все в рамках процесів розвитку міст та населених пунктів, і в той же час мінімізуючи негативні екологічні та економічні наслідки. Тому його єдиною місією (баченням) є уникаючи хаосу, який може стати результатом процесів розвитку. Отже він фокусує «більше на поточному контролі розвитку, ніж на формулюванні політики чи стратегії управління» (Англія 2001). Ця форма планування значно полегшує розвиток, користується підтримкою спільноти інвесторів. У Квінсленді (Австралія), наприклад, до впровадження Комплексного планувального закону в 1997 році основною метою попереднього закону було планування конкретних областей, це сприяло їхньому розвитку та охороні навколишнього середовища. Отже мінімалістичне планування, дуже прагматичне і концентрується на досягнутому і реалістичне, воно принципово підтримує існуючий стан справ (*status quo*). Це не є недоліком, але безумовно, це перешкода, коли існує потреба у великих реформах, щоб рухатися більш амбіційним шляхом розвитку.

Інструментальне планування. Ця форма планування трактується як пріоритети ідентифікації цілі економічного та соціального розвитку, і після визначення їх, прагнути забезпечити їх здійснення. Воно розроблено у двох категоріях. Перша стосується головним чином поліпшення і захисту існуючого географічного середовища як основної умови для поліпшення якості життя. Друга підкреслює соціальні проблеми та цілі, а також очікує від активного планування та ефективної участі в їх досягненні. Це в значній мірі роз'єднує планування зі своїх традиційних архітектурних дисциплін та інженерії, переносячи центр тяжіння на весь спектр соціальних дисциплін. Деякі автори, як Фрідман (1996), переконані, що це ступінь соціальної орієнтації, визначає, наскільки гарне планування.

Структурні проблеми суспільства, однак, можуть відігравати важливу роль у досягненні більш скромних цілей реформування, у короткі терміни. Планування може активно блокувати реформи, якщо воно не зможе йти в ногу з прогресом та враховувати домінуючі цілі та прагнення суспільства. Втім, інструментальне планування є досить гарним знаряддям, інтегрованим з основними економічними та соціальними прагненнями суспільства, це може стати ефективним інструментом і матиме тенденцію бути природним, перетворюючись на інтегроване, цілеспрямоване та комплексне планування.

Зростаюче планування. Ця форма, яку можна вважати реакцією на критику, що попередній напрямок планування був дуже прагматичним. Воно припускає, що завдання плановиків – не так обговорювати, як змінювати чи вдосконалювати світ, але використовувати кваліфікацію і досвід, тому що професійний досвід повинен базуватися на «знанні політичного процесу» з точки зору вимог управління та умов політики та її процедури та правові аспекти, включаючи знання про економічні процеси, які вони генерують та формують розвиток міст, а також здатність вести переговори. Зростаюче планування ґрунтується на прийнятті існуючих та конкуруючих між собою інтересів та необхідність посередництва. Це ставить їх біля мінімального планування, тому що також не зацікавлено у великих змінах існуючого стану справ і вважає, що цілі планування повинні бути визначені сукупно та щодо специфічного, а не загального контексту. Це планування визнано Фрідманом (1996) для соціальної сфери знань, і планувальники повинні дізнатись, через досвід, накопичений на практиці.

Висновки. Ця стаття базується на трьох припущеннях. По-перше, планування не може збільшити вашу відповідальність та ефективність тільки у комплексному вирішенні проблем сталого розвитку без значного міждисциплінарного співробітництва, яке потребує розуміння основних принципів та підходів, на яких ґрунтується процес планування.

По-друге, це не може бути досягнуто без створення дисциплін враховуючи знання про форму та підхід до планування, який використовують професійні плановики на практиці, і перш за все про його принципи, роль, цілі, завдання і обов'язки і без їх включення в безперервний процес еволюції цих знань. Було б важко, перш ніж створити платформу для запуску та просування процесу міждисциплінарних інтерактивних дискусій з цього питання та моніторингу прогрес та обміну їх результатами.

По-третє, гарною ініціативою у цьому напрямку може стати формулювання набору питань, що стосуються основних питань планування та відповідей на сучасний стан знань у цій галузі або, принаймні, поглядів на спільне планування професійного та наукового.

Список літератури:

1. Сментина, Н.В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика: [монографія] / Н.В. Сментина. – Одеса: Атлант, 2015 р. – 365 с.
2. Кшиштоф Лонтка Стратегічне планування [Електронний ресурс]. – Суми/Люблін [2012]. Частина 2 від 5.12.2012 – Режим доступу: www.sumynews.com.
3. Щесняк К.Е. Принципы стратегического планирования финансовой деятельности предприятия [Електронний ресурс] / К.Е. Щесняк // Научно издательский центр «Социосфера». – 2011. – Режим доступу: http://sociosfera.com/publication/conference/2011/94/principy_strategicheskogo_planirovaniya_finansovoj_deyatelnosti_predpriyatiya.
4. Осипов В.М. Стратегічне планування як ефективний інструмент управління регіональним розвитком / В.М. Осипов, І.Д. Півоварчук, І.Л. Пасарюк // Вісник СумДУ. Серія економіка. – 2011. – №1. – С. 89-100.
5. Lorange P. Corporate planning: an executive viewpoint / Peter Lorange. Englewood Cliffs. Prentice-Hal, 1980. – 245 p.
6. Кінг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика. / У. Кінг, Д. Кліланд. – М: Прогресс, 1982. – С. 26.
7. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: практичний посібник / [А. Вігода, Б. Боврон, В. Мамонова та ін.]; за ред. І. Санжаровського. – К.: Вид-во К.І.С., 2008. – 214 с.